

Aksjologiczne aspekty duchowości młodych Europejczyków

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest odtworzenie utrwalonych w świadomości językowej młodych Europejczyków – Polaków, Rosjan i Niemców sposobów rozumienia wartości chrześcijańskich jako jednego z aspektów duchowości.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problem badawczy został sformułowany jako pytania: Czym są dziś wartości chrześcijańskie dla młodych obywateli Europy? Czy dla wyznawców katolicyzmu, prawosławia i protestantyzmu są one tak samo ważne i niosą identyczne treści oraz przesłania? W celu pozyskania danych językowych zastosowano psycholingwistyczne narzędzie badawcze – test swobodnych skojarzeń werbalnych z wyrazami hasłowymi *wartości chrześcijańskie*, *christliche Werte*, *христианские ценности*. Do analizy materiału empirycznego wykorzystano wypracowaną na gruncie lingwistyki kognitywnej metodę profilowania pojęć, a także metodę analizy frekwencyjnej.

PROCES WYWODU: Wywód rozpoczyna uzasadnienie wyboru problematyki wartości chrześcijańskich oraz ukazanie specyfiki istoty duchowości i jej związków z aksjologią. Następnie przedstawiono metodologię zebrania i analizy danych językowych. Część trzecia to omówienie wyników testu swobodnych skojarzeń werbalnych oraz wnioski.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Za wartościami chrześcijańskimi kryją się w przekonaniu respondentów przede wszystkim idee zawarte w Dekalogu, w dalszej kolejności ogólnie pojmowana moralność. Symbolizują je krzyż, Biblia i ikona. Transmisja i pielęgnowanie wartości należą do zadań Kościoła. W świadomości językowej respondentów niemieckich i polskich dokonuje się raczej negatywna ewaluacja wartości chrześcijańskich, badani Rosjanie mają do nich stosunek ambiwalentny.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Wartości chrześcijańskie są kategorią aksjologiczną silnie utrwaloną w świadomości językowej przedstawicieli trzech zbiorowości etnicznych. Eksploracja pól asocjacyjnych wykazuje, że profile wartości chrześcijańskich różnią się stopniem złożoności, nasycenia i frekwencji oraz kształtowaniem pod względem językowym, ujawniając jednakże podobieństwo w zakreślonej skojarzeniami rozpiętości semantycznej.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **DUCHOWOŚĆ, AKSJOLOGIA, WARTOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIE, TEST SWOBODNYCH SKOJARZEŃ WERBALNYCH, EUROPEJCZYCY**

ABSTRACT

Axiological Aspects of Spirituality of Young Europeans

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of the article is to recreate the ways of understanding Christian values as one of the aspects of spirituality, established in the linguistic consciousness of young Europeans – Poles, Russians and Germans.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem was formulated as questions: What are the Christian values today for young European citizens? Are they equally important for the followers of Catholicism, Orthodoxy and Protestantism and do they carry identical content and messages for them? In order to obtain linguistic data, a psycholinguistic research tool was used – the test of free verbal associations to stimulus-words *wartości chrześcijańskie, christliche Werte, христианские ценности*. The method of concept profiling, worked out on the basis of cognitive linguistics, and the frequency analysis method were used to analyze the empirical material.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The argumentation begins with the justification of the choice of the problem of Christian values and showing the specificity of the essence of spirituality and its relations with axiology. Then, the methodology of collecting and analyzing linguistic data was presented. The third part discusses the results of the free verbal association test and conclusions.

RESEARCH RESULTS: In the opinion of the respondents, the Christian values are mainly hidden by the ideas contained in the Decalogue, followed by the generally understood morality. They are symbolized by the cross, the Bible and the icons. The transmission and cultivation of values are the tasks belonging to church. In the linguistic consciousness of the German and Polish respondents, the evaluation of Christian values is rather negative, the Russian respondents have an ambivalent attitude towards them.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS AND RECOMMENDATIONS: Christian values are an axiological category firmly established in the linguistic consciousness of representatives of three ethnic communities. The exploration of the associative fields shows that the profiles of Christian values differ both in the degree of complexity, saturation and frequency, and in linguistic shape, as well, revealing, however, the similarity in the semantic range delineated by associations.

→ **KEYWORDS:** **SPIRITUALITY, AXIOLOGY, CHRISTIAN VALUES, TEST OF FREE VERBAL ASSOCIATIONS, EUROPEANS**

Wprowadzenie. Duchowość i aksjologia

Niniejsza refleksja jest głosem językoznawcy w dyskusji nad istotą i poznaniem duchowości. Zamierzeniem autorki jest próba znalezienia jednego z kluczy interpretacyjnych pomocnych w zrozumieniu, jak współczesna młodzież europejska pojmuje i eksplikuje duchowość chrześcijańską, w szczególności zawierający się w jej naturze system wartości, *stricte* wartości chrześcijańskich. Wybór do rozważań wartości chrześcijańskich

nie jest przypadkowy. Przedstawione tu wyniki badań są przedmiotem szerszego opracowania autorki odnośnie do obrazu wartości w świadomości językowej młodych Polaków, Rosjan i Niemców i nawiązują do ożywionego od kilkunastu lat dyskursu publicznego i naukowego nad przemianami „orientacji na wartości w warunkach przejścia od społeczeństwa tradycyjnego do społeczeństwa nowoczesnego” (Podgórski, 2008, s. 28). Czy presuponowane przez badaczy zmiany w systemie wartości uwarunkowane nasilającym się pluralizmem społecznym i kulturowym oraz procesami sekularyzacji rzeczywiście mają miejsce? Jakie znaczenie mają w kontekście tych przemian wartości chrześcijańskie, *ergo* duchowość?

Prowadzone od wielu lat studia nad duchowością mieszczą się w obszarze szeroko pojmowanej humanistyki i antropologii kulturowej. Refleksja nad duchowością wiąże się nierozłącznie z ontologiczną, egzystencjalną i etyczną refleksją nad człowiekiem, jego stanowieniem, rozwojem emocjonalnym, moralnym i społecznym, stosunkiem do drugiego człowieka i świata, jego związkami ze sferą wyższych instynktów, religią, sacrum i transcendencją. W ostatnim ćwierćwieczu w związku z intensyfikacją procesów nie tylko globalizacji, ale również glokalizacji, w którą wpisane są „zmiany stosunku do dziedzictwa kulturowego małych ojczyzn” (Dyczewski, 2002, s. 247) oraz dyfuzji kulturowej, można zaobserwować wzrastające zainteresowanie badaczy rozmaitych dyscyplin naukowych (m.in. filozofów, psychologów, socjologów, pedagogów, teologów) tematyką duchowości oraz jej formami i rodzajami. Konieczne staje się zatem nie tylko zrozumienie, czym jest duchowość, ale również pogłębiona, wielopłaszczyznowa, wielokategorialna i interdyscyplinarna analiza wszelkich jej przejawów, która pomoże podjąć kolejną próbę zdefiniowania tego fenomenu przenikającego wszystkie sfery życia człowieka, gdyż, jak trafnie konstataje Antoni Nowak, „istota człowieczeństwa to inkarnacja duchowości, ucieleśnienie duchowości i uduchowienie cielesności” (1971, s. 1627).

Ujednoznaczenie duchowości jest przypuszczalnie jedną z większych trudności i jednocześnie wyzwaniem, z którym w pierwszej kolejności konfrontowany jest badacz chcący zgłębiać jej naturę. Wytyczenie definiensów i granic treściowych tego pojęcia jest zadaniem niełatwym, jeśli w ogóle możliwym. Wielość funkcjonujących w obiegu naukowym rozmaitych dyscyplin definicji duchowości nie pozwala na ich przytoczenie w tym tekście ani wniknięcie w szczegółowe wywody¹. Jednakże już wstępna ich analiza dowodzi, że tym, co łączy deskrypcje tego pojęcia, są niewątpliwie wyraźne odniesienia do dwóch sfer życia człowieka – sfery religijnej, z jednej strony, oraz sfery poznawczo-emocjonalnej, z drugiej strony, przy czym za pierwotny komponent znaczeniowy przyjmuje się odniesienie do obszaru religii, zwłaszcza religijności i wiary (Borda i Solecki, 2017, s. 563; Ptaszek, 2015, s. 117) jako najbardziej naturalnych sposobów kształtowania i realizowania duchowości (Socha, 2000), w kulturze europejskiej do religii chrześcijańskiej (Leszczyńska i Pasek, 2008, s. 10). Tak pojmowana duchowość nie ogranicza się jedynie do pogłębionego życia religijnego, lecz obejmuje również wiele kompetencji

¹ Zob. teksty Kazimierza Krajewskiego, Roberta Ptaszka, Magdaleny Kapały, Janusza Mariańskiego, Katarzyny Skrzypińskiej, Eweliny Wojtarkowskiej, Pawła Sochy, Radosława Tyrały.

poznawczych, a także motywowaną i organizowaną przez wiarę postawę wobec siebie i świata oraz określony światopogląd kształtowany przez konkretny system norm, imperatywów i wartości (Surzykiewicz, 2015, s. 31; Socha, 2000, s. 17). Edukacja aksjologiczna jest jednym z priorytetowych obszarów wychowania, również religijnego, które ma służyć formowaniu duchowości (Olbrycht, 2018).

Bez wątpienia kultura Europy wyrastająca z różnych korzeni (greckich, rzymskich, judeochrześcijańskich i arabskich) stała się jedynym w swoim rodzaju konstruktem cywilizacyjnym w rezultacie wyodrębnienia się spajającego ją systemu aksjologicznego, systemu wartości chrześcijańskich (Skorowski, 2002, s. 248). Papież Jan Paweł II podkreślał, że „bez aksjologicznych podstaw zaczerpniętych z Objawienia chrześcijańskiego i konsekwentnie wprowadzanych w życie przez Kościół i dzięki niemu nie byłoby Europy” (za: Kauca, 2010, s. 38), a „wartości chrześcijańskie stanowią najbardziej charakterystyczny dorobek intelektualny i duchowy, który ukształtował tożsamość europejską na przestrzeni wieków i należą do skarbcza kultury tego kontynentu” (Jan Paweł II, 2002, s. 32).

Metody i narzędzia badawcze

Czym dziś są wartości chrześcijańskie dla młodych obywateli Europy, kultury cywilizacyjnej budowanej na podstawie tradycji wywodzących się z dziedzictwa antycznego i judeochrześcijańskiego? Jak rozumieją je sąsiedzi, Polacy, Rosjanie i Niemcy, zamieszkujący obszary Europy Środkowej, Wschodniej i Zachodniej, pozostające wprawdzie w kręgu wpływów tradycji chrześcijańskich, różniących się jednak pod względem wyznaniowym? Czy wartości chrześcijańskie są tak samo ważne i niosą identyczne treści i przesłania?

Odpowiedzi, przynajmniej częściowych, na te pytania dostarczają wyniki eksperymentu asocjacyjnego, przeprowadzonego przez autorkę w trzech krajach: Polsce, Rosji i Niemczech na 1500-osobowej grupie studentów (po 500 przedstawiceli każdej zbiorowości językowej w wieku 18-25 lat, kobiet i mężczyzn, studentów rozmaitych kierunków i uczelni). Jedną z form eksperymentu asocjacyjnego stanowi badanie swobodnych skojarzeń werbalnych, w trakcie którego respondenci podają w ciągu kilku sekund pierwsze słowo lub wyrażenie, które przychodzi im na myśl w związku z wyrazem hasłowym². Uzyskany w ten sposób materiał językowy pomaga przeniknąć nie tylko do systemowo, ale i kulturowo utrwalonej architektoniki znaczeń, odzwierciedlającej dostępne w ograniczonym stopniu poznaniu zmysłowemu skomplikowane i wzajemnie powiązane międzypojęciowe struktury werbalne funkcjonujące w świadomości językowej badanych. Uczestnicy eksperymentu zapisywali reakcje na wyrażenie hasłowe *wartości chrześcijańskie/christliche Werte/христианские ценности*. W wyniku testu zebrano materiał językowy w postaci 535 reakcji. Analiza obejmuje najbardziej reprezentatywne skojarzenia, które tworzą koherentne zbiory, to jest wykazują spójność logiczną, semantyczną

² Więcej o metodologii i współczesnych badaniach nad wartościami zob.: B. Rodziewicz (2014).

i konotacyjną (pojedyncze odpowiedzi rozmyte logicznie, o słabym stopniu konwencjonalizacji pomijam), gdyż tylko takie są istotne przy odwzorowaniu kolektywnego rozumienia badanych pojęć. W opracowaniu danych korzystam z pojęć i narzędzi wypracowanych w obszarze metodologii kognitywnej – profilu i profilowania (Langacker, 2005, s. 185-190), rozwijanych na gruncie polskiego językoznawstwa przede wszystkim przez szkołę lubelską, i nawiązuję do rozumienia terminów w ujęciu Jerzego Bartmińskiego i Stanisławy Niebrzegowskiej: „profilowanie jest subiektywną operacją językowo-pojęciową, polegającą na swoistym kształtowaniu obrazu przedmiotu poprzez ujęcie go w określonych aspektach, takich jak na przykład pochodzenie, cechy wyglądu, funkcje, zdarzenia, przeżycia, w ramach pewnego typu wiedzy i zgodnie z wymogami określonego punktu widzenia” (1998, s. 212). Profilowanie to zatem proces, którego efektem jest profil, czyli: „wariant wyobrażenia przedmiotu hasłowego, ukształtowanego poprzez dobór faset, ich uporządkowanie według reguł implikacji, ich wypełnienie treścią stosownie do przyjętej wiedzy o świecie, zarazem wariant kreowany przez jakiś czynnik dominujący, dominantę” (Bartmiński i Niebrzegowska, 1998, s. 217).

Sposoby profilowania pojęć są specyficzne w różnych językach. Efekty postrzegania rozmaitych obiektów zależą bowiem od typu postrzegania percepcyjnego, a członkowie poszczególnych kultur różnią się pod względem wniosków, jakie wyciągają ze wskazówek percepcyjnych (Bruner, 1978, s. 612). Profilowanie umożliwia zatem realizację postawionego w niniejszym tekście zadania rekonstrukcji pojęciowej jednego z aspektów duchowości – wartości chrześcijańskich.

Przejdźmy zatem do analizy danych uzyskanych w rezultacie testu swobodnych skojarzeń werbalnych.

Profilowanie wartości chrześcijańskich

Deskrypcja wartości chrześcijańskich dokonuje się w świadomości językowej badanych na kilku płaszczyznach: ideologiczno-instytucjonalnej, treściowej, symboliczno-kulturowej, ewaluatywnej oraz subiektywno-idiosynkratycznej.

Respondenci polskojęzyczni, reagując na wyrażenie-bodziec *wartości chrześcijańskie*, przytaczają w odpowiedzi w pierwszej kolejności słowo *kościół* (72 skojarzenia, 14,4% asocjatyw)³, który jest przypuszczalnie w przekonaniu badanych instytucją odpowiedzialną zarówno za tworzenie i aktualizowanie katalogu wartości chrześcijańskich, jak i za ich transmisję, popularyzowanie i pielęgnowanie. Jako instytucja religijna i społeczna, ciesząca się wciąż niemałym autorytetem i zaufaniem przekraczającym zaufanie do systemu oświaty, policji, wojska (Frąckowiak-Sochańska, 2009, s. 63-66), Kościół stoi na straży porządku społecznego regulowanego m.in. właśnie przez zbiór norm etycznych wywodzących się z tradycji judeochrześcijańskiej. Pogląd taki podzielają również ankietowani studenci rosyjskojęzyczni. Słowo *церковь* pojawia się w ich

³ W dalszej części tekstu podaję w nawiasach liczbę reakcji.

odpowiedziach aż 61 razy (12,2%) i stanowi dominantę znaczeniową analizowanego pojęcia. Wymiar instytucjonalny wartości chrześcijańskich, tj. ich powiązanie z organizacją wspólnoty kościelnej, akcentowany jest również w werbalizacjach niemieckojęzycznych, aczkolwiek nie stanowi on dominanty profilu asocjacyjnego analizowanego pojęcia – leksem *Kirche* przytacza 50 respondentów (10%). W mentalności nielicznej grupy ankietowanych młodych ludzi, przede wszystkim Polaków, utrwalony jest również pogląd, że przewodnikiem po świecie wartości chrześcijańskich czy też ich uosobieniem jest lub powinna być, jako szczególny (zobligowany misją ewangelizacji, tzw. sukcesją apostołską) członek wspólnoty Kościoła, osoba duchowna, zwłaszcza zwierzchnik Kościoła (katolickiego), papież, por.: pol. *Jan Paweł II* (7), *ksiądz* (7); ros. *папа римский* (1), *священник* (1); niem. *Papst* (2).

Wartości chrześcijańskie utożsamiane są także przez uczestników eksperymentu w dużym stopniu z religią, z jednej strony jako swoistą formę porządku społecznego (Kaczmarek, 2005, s. 99), z drugiej zapewne jako „wykładnię światopoglądową Kościoła instytucjonalnego, która spełnia rolę doktryny ideologicznej” (Ładyka, 2011, s. 11). Najczęściej w odpowiedziach na wyrażenie-bodziec przytaczane są hiperonimy *religia*, *Religion*, *религия*, rzadziej ankietowani odtwarzają nazwy konkretnych wyznań chrześcijańskich lub ich pochodne słowotwórcze, por.: pol. *religia* (30), *katolicyzm* (2); ros. *религия* (13), *православие* (3); niem. *Religion* (14), *Christentum* (3), *evangelisch* (1). W wymiarze ideologicznym z wartościami chrześcijańskimi niemieckojęzyczni respondenci wiążą nadto niemiecką partię polityczną *CDU* (7), Unię Chrześcijańsko-Demokratyczną, w której zadania wpisana jest m.in. obrona i krzewienie wartości chrześcijańskich.

Na płaszczyźnie treściowej wartości chrześcijańskie utożsamiane są wprost lub pośrednio z Dekalogiem. Dekalog, w języku greckim dosłownie „deca logos” – „dziesięć słów”, to w języku Biblii dziesięć przykazań, które Bóg objawił i przekazał ludziom przez izraelskiego proroka Mojżesza. To zarazem źródło wartości i podstawowy kodeks moralny chrześcijan, wytyczający w lapidarnej formie zakazy i nakazy, którymi wierzący mają się kierować odnośnie do życia w wierze i moralności. Rekordową pod względem liczebności grupę asocjatorów z tym właśnie pojęciem tworzą studenci uczelni niemieckich. Jest to jednocześnie dominanta ukształtowanego przez nich profilu asocjacyjnego pojęcia-bodźca *christliche Werte*. Blisko 15% ogółu werbalizacji w języku niemieckim zawiera słowo *Gebote*, względnie *Dekalog*. Uboższe kwantytatywnie sieci asocjacyjne z bezpośrednimi odniesieniami do dziesięciu przykazań budują młodzi Polacy (8,8%) i Rosjanie (8,2%), por.: pol. *dekalog* (23), *przykazania* (17); ros. *заповедей* (38), *10 заповедей* (2).

W Dekalogu, krótkim zbiorze norm etycznych, kryją się istotne treści i wartości (Adamczyk, 2008, s. 243-245). Pierwsze trzy przykazania regulują relacje człowieka z Bogiem. Do wspomnianego urywka Dekalogu nawiązują reakcje: pol. *pobożność* (4), *religijność* (2); ros. *вера в Бога* (6); niem. *Frömmigkeit* (3).

Kolejne części Dekalogu odnoszą się do uogólnionych reguł organizujących porządek społeczny. Czwarte przykazanie obejmuje stosunki w podstawowej jednostce społecznej, rodzinie, i zaleca szacunek, miłość oraz posłuszeństwo wobec rodziców,

w szerszym rozumieniu również obowiązek poszanowania godności i wartości każdego człowieka. Temu fragmentowi chrześcijańskiego kodeksu przypisać można odpowiedzi: pol. *miłość* (12), *godność* (2); ros. *любовь* (20), *уважение* (4); niem. *Nächstenliebe* (25), *Achtung* (2). Piąte przykazanie nakazuje i zabezpiecza ochronę życia ludzkiego, por. bezpośrednie odniesienia: pol. *ochrona życia* (3); niem. *du sollst nicht töten* (2). Przykazania szóste i dziewiąte regulują stosunki w małżeństwie, por. niem. *Monogamie* (1); siódme i dziesiąte – ustanawiają ochronę własności i aksjologizują życie w uczciwości, por.: pol. *uczciwość* (6); niem. *du sollst nicht stehlen* (3). Przykazanie ósme dotyczy uniwersalnej wartości, jaką jest prawda i zabrania krzywdzenia bliźniego, obejmując w istocie nakaz czynienia dobra. Językowe eksplikacje ósmego przykazania ilustrują asocjaty: pol. *dobro* (18), *prawda* (3); ros. *добро* (11), *помощь* (2); niem. *Ehrlichkeit* (4), *helfen* (4).

Poza Dekalogiem na płaszczyźnie treściowej ankietowani odwołują się również do ogólnie pojmowanego obiektywnego porządku moralnego ustalonego w ich przekonaniu przez tradycję chrześcijańską, por.: pol. *moralność* (4), *etyka* (3); ros. *мораль* (42); niem. *Moral* (9). Nieliczni badani konstatują *explicite*, że wartości chrześcijańskie to w istocie wartości uniwersalne, wzorcowe normy postępowania.

U podstaw postępowania zgodnego z wartościami chrześcijańskimi jako wyznacznikami ogólnych zasad etycznych leżą również inne wartości, wśród których badani wyróżniają przede wszystkim tolerancję, empatię i zdolność do wybaczenia.

Na płaszczyźnie subiektywno-idiosynkratycznej polsko- i rosyjskojęzyczni uczestnicy testu werbalnych asocjacji (rzadziej studenci zachodnich uczelni) identyfikują wartości chrześcijańskie z wiarą, subiektywnym odczuwaniem i rozpoznawaniem świata nieobejmowanego rozumem, świata transcendentnego, wewnętrznym przekonaniem o istnieniu Boga: pol. *wiara* (33), *wiara*, *religia* (2); ros. *вера* (25); niem. *Glaube* (2). Umieszczając wartości chrześcijańskie w kontekście wiary, badani w pewien sposób zawężają ich interpretację, obniżają nieznacznie rangę aksjologiczną oraz ograniczają ich zasięg do przestrzeni intymnej człowieka (wierzącego) i sfery wyborów indywidualnych. Potwierdzają to zresztą i inne werbalizowane na różne sposoby reakcje na proponowany w eksperymencie stymulant, por.: *sumienie* (2), *indywidualność* (1), *prywatność* (1); ros. *у каждого свои* (4), *внутренний мир* (1); niem. *Überzeugung* (3), *persönliche Sache* (1). Jedną z form indywidualnej realizacji wartości chrześcijańskich jest dla młodych Polaków i Rosjan modlitwa: pol. *modlitwa* (8); ros. *молитва* (3).

W sensie przenośnym źródłem wartości chrześcijańskich i personalnym ich uosobieniem jest w świadomości językowej porównywalnych odsetków przedstawicieli wszystkich ankietowanych społeczności Bóg: pol. *Bóg* (16), *Jesus* (3); ros. *Бог* (19), *Бог* (12), *Христос* (1); *Gott* (16), *Jesus* (4). Emblematem wartości chrześcijańskich jest w przekonaniu części ankietowanych również krzyż, znak identyfikujący chrześcijan, symbolizujący w potocznej świadomości wyznawców takie wartości, jak: poświęcenie, przebaczenie, miłość i wolność, por.: pol. *krzyż* (11); ros. *крест* (13). Dla młodych Rosjan funkcję metaforyczną w odniesieniu do wartości chrześcijańskich pełnią także ikony – *иконы* (7), *икона* (5), którym w prawosławiu przypisuje się szczególną rolę. Nie są one wyłącznie dziełem sztuki stworzonym w celu kontemplacji estetycznej. Ich zadaniem jest

przekazywanie określonych wzorów i wartości właśnie; ikona „jest drogą, którą należy obrać” (Uspienski, 1993, s. 148).

W deskrypcji kulturowej dość istotne wydaje się odniesienie wartości chrześcijańskich do tradycji i jej treści, takich jak obyczaje i obrzędy, np. celebrowanie świąt (również religijnych), czy też ogólnie rozumiane dobra kulturowe, por. pol. *tradycja* (7), *wigilia* (2); ros. *традиция* (7), *пасха* (3); niem. *Tradition* (17), *Weihnachten* (3), *Kultur* (2). Ankietowani wskazują także na sposoby transmisji wartości chrześcijańskich w ich kręgu kulturowym. Przekazywanie wartości ma miejsce w procesie socjalizacji, realizowanym głównie w środowisku rodzinnym, por.: pol. *wychowanie* (4), *babcia* (3), *rodzina* (2); ros. *семья* (6); niem. *Kindererziehung* (3). Nośnikiem kulturowym wartości chrześcijańskich jest również Biblia: pol. *Biblia* (4); ros. *библия* (23); niem. *Bibel* (35). Z przytoczonych danych liczbowych wynika, że Pismo Święte przedstawia szczególną wartość dla respondentów niemieckojęzycznych. Fakt ten można przypuszczalnie tłumaczyć odniesieniem się badanych do pierwszej z pięciu głównych zasad teologicznych, którymi kierują się wyznawcy protestantyzmu, tzw. *sola scriptura*. Zasada ta stanowi, że Biblia jest jedynym i wystarczającym autorytetem w sprawach wiary. Naturalne wydaje się zatem identyfikowanie przez przedstawicieli kręgu kulturowego pozostającego w obszarze wpływów dziedzictwa protestanckiego wartości chrześcijańskich z Biblią.

Na płaszczyźnie ewaluatywnej, eksplikowanej przez relatywnie dużą grupę reakcji werbalizowanych na różnorodne sposoby i zróżnicowanych zarówno w planie semantycznym, jak i stylistycznym odnotować można znaczącą przewagę ocen wartościujących negatywnych. Minimalną dominację wartościowania dodatniego nad ujemnym daje się zauważyć jedynie w odpowiedziach studentów zza wschodniej granicy. Oceny ukierunkowane dodatnio stanowią 3,4% ogółu asocjatyw w języku rosyjskim. Wśród nich są m.in.: *основа* (3) i *сокровище* (2). Werbalizacje ocenne ukierunkowane ujemnie to wyłącznie reakcje jednostkowe, co może świadczyć o pewnej chwiejności tych sądów i braku wspólnej płaszczyzny odniesienia dla respondentów oceniających wartości chrześcijańskie, por. m.in.: *бред* (1) i *вымысел* (1).

Młodzi Polacy odnoszą się do wartości chrześcijańskich raczej krytycznie, przytaczając często słowa o silnie deprecjonującym wydźwięku. Przeważa przekonanie o z gruntu fałszywej naturze tychże wartości, por. m.in.: *bzdura* (3), *kłamstwo* (3), *obłuda* (3). Oceny pozytywne formułowane są z reguły dość ostrożnie, raczej ogólnikowo, i jest ich prawie trzykrotnie mniej (2,4%) niż ocen negatywnych (6,4%), por. np.: *wartości* (2), *nie przemijają* (2), *dosyć ważne* (1). Studenci konstatają nadto nieadekwatność wartości chrześcijańskich do czasów, w których żyją, uważając je za zanikający lub całkowicie nieobecny w rzeczywistości społecznej swoisty relikwiarz przeszłości, por.: *brak* (4), *przestarzałe* (1).

Najwyższy odsetek werbalizacji wartościujących ujemnych przypada na wyniki ankiet niemieckojęzycznych. Aż 8% respondentów wyraża oceny negatywne wprost, sięgając najczęściej po środki językowe wartościujące prymarnie, por. np.: *unwichtig* (5), *Blödsinn* (2). Podobnie jak Polacy, Niemcy odnotowują rudymentarność i nieaktualność wartości chrześcijańskich: *überholt* (8), *nicht aktuell* (3). Równocześnie jednak odsetek sądów aprobatywnych jest w grupie respondentów niemieckojęzycznych na tle wyników

badań pozostałych społeczności językowych najwyższy. Blisko 6% ankietowanych rodaków Goethego uznaje wartości chrześcijańskie za ważne i przypisuje im funkcję spoiwa społecznego, por. m.in.: *Tugenden* (6), *wichtig* (4).

Wnioski

Analiza rezultatów testu werbalnych asocjacji wykazała, że Polacy i Rosjanie eksponują przede wszystkim wymiar ideologiczno-instytucjonalny wartości chrześcijańskich, podczas gdy ankietowani Niemcy identyfikują je w pierwszej kolejności z określonymi treściami, czyniąc je dominantą profilowanego na drodze eksperymentu pojęcia. Za wartościami chrześcijańskimi kryją się w przekonaniu respondentów polsko- i niemieckojęzycznych przede wszystkim idee zawarte w Dekalogu, a więc takie konkretne wartości, jak np. szacunek i miłość do drugiego człowieka, uczciwość, szlachetność i dobro. Dla Rosjan naczelną wartością w tym kontekście, sytuowaną wyżej niż nakazy chrześcijańskiego kodeksu etycznego, jest mieszcząca się w nurcie naturalizmu etycznego ogólnie pojęta moralność.

Brak jest jednoznacznych paraleli w profilowaniu analizowanego pojęcia również na płaszczyźnie symboliczno-kulturowej. W świadomości językowej przedstawicieli badanych społeczności słowiańskich do rangi symbolu wartości chrześcijańskich urasta krzyż, w zbiorowości niemieckojęzycznej symbolicznego znaczenia nabiera w tym aspekcie Biblia.

Nie ma także pełnej zgodności odnośnie do sposobów wartościowania przez uczestników eksperymentu psycholingwistycznego proponowanego wyrażenia-bodźca. Polacy i Niemcy skłaniają się wyraźnie ku waluacji ujemnej, podczas gdy u Rosjan wartościowanie ma charakter ambiwalentny – oceny dodatnie i ujemne praktycznie się równoważą.

Reasumując, można stwierdzić, że wartości chrześcijańskie są względnie silnie utrwaloną kategorią aksjologiczną w świadomości językowej przedstawicieli wszystkich badanych społeczności językowych. Eksploracja pól asocjacyjnych wykazała jednak, że profile wartości chrześcijańskich różnią się stopniem złożoności, nasycenia i frekwencji oraz ukształtowaniem pod względem językowym, ujawniając jednakże podobieństwo w zakreślonej skojarzeniami rozpiętości semantycznej.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk, T. (2008). Postawy moralne studentów w warunkach zmiany społecznej. W: J. Mariański i L. Smyczek (red.), *Wartości, postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie* (s. 243-245). Wydawnictwo WAM.
- Bartmiński, J. (2004). *Język w kręgu wartości, Studia semantyczne*. Wydawnictwo UMCS.
- Bartmiński, J. i Niebrzegowska S. (1998). Profile a podmiotowa interpretacja świata. W: J. Bartmiński i R. Tokarski (red.), *Profilowanie w języku i w tekście* (s. 211-224). Wydawnictwo UMCS.
- Borda, M. i Solecki, R. (2017). Duchowa sfera wychowania w życiu młodzieży. *Studia Redemptorystowskie*, 15, 555-570.

- Bruner, J.S. (1978). *Poza dostarczone informacje: studia z psychologii poznawania* (E. Krasiński, tłum.). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Dyczewski, L. (2002). *Trwałość i zmienność kultury polskiej*. Akademia Społeczna, Wojewódzki Dom Kultury.
- Frąckowiak-Sochańska, M. (2009). *Preferencje ładów normatywnych w postawach kobiet wobec wartości w Polsce na przełomie XX i XXI wieku*. Wydawnictwo Poznańskie.
- Jan Paweł II. (2002). Wartości chrześcijańskie duchowym fundamentem Europy. Przesłanie papieskie do uczestników Europejskiego Kongresu Naukowego nt. „Ku Konstytucji europejskiej”. *L'Osservatore Romano*, 10-11, 32-34.
- Kaczmarek, K. (2005). Herbert Spencer o religii i porządku społecznym. W: A. Samson (red.), *Porządek społeczny a wyzwania współczesności* (s. 99-118). Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kaucha, K. (2010). Chrześcijaństwo a kultura europejska (w świetle nauczania Jana Pawła II). *Studia Nauk Teologicznych*, 5, 23-52.
- Langacker, R.W. (2005). *Wykłady z gramatyki kognitywnej* (H. Kardela, tłum.). Wydawnictwo UMCS.
- Leszczyńska, K. i Pasek, Z. (2008). Nowa duchowość w badaniach społecznych. W: K. Leszczyńska i Z. Pasek (red.), *Nowa duchowość w społeczeństwach monokulturowych i pluralistycznych* (s. 9-17). Nomos.
- Ładyka, J. (2011). O istocie świeckiego humanizmu. *Res Humana*, 6, 11-14.
- Nowak, A. (1971). Psychologia i psychopedagogika celibatu. *Znak*, 23, 1626-1637.
- Olbrycht, K. (2018). Edukacyjne wymiary wspierania rozwoju duchowości człowieka. *Edukacja Międzykulturowa*, 2(9), 79-89.
- Podgórski, R.A. (2008). *Homo sociologicus w strukturze wartości*. Wydawnictwo Oświatowe FOSZE.
- Ptaszek, R. (2015). Dlaczego nowa duchowość nie może być realną alternatywą dla tradycyjnej religii? *Paedagogia Christiana*, 1(35), 113-126.
- Puzynina, J. (1992). *Język wartości*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rodziewicz, B. (2014). *Wartości. Polacy – Rosjanie – Niemcy*. Volumina.pl.
- Skorowski, H. (2002). Znaczenie wartości chrześcijańskich w dobie współczesnych przemian cywilizacyjnych. *Saeculum Christianum*, 9(2), 247-265.
- Socha, P. (2000). Psychologia rozwoju duchowego – zarys zagadnienia. W: P. Socha (red.), *Duchowy rozwój człowieka. Fazy życia, osobowość, wiara, religijność* (s. 15-44). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Surzykiewicz, J. (2015). Religia, religijność i duchowość jako zasoby osobowe i kapitał społeczny w pedagogice społecznej/pracy socjalnej. *Pedagogika Społeczna*, 14, 1(55), 23-71.
- Uspienski, L. (1993). *Teologia ikony* (M. Żurowska, tłum.). W Drodze.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY-ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>